

TALABALARNING AUDITORIYADAN TASHQARI SHAROITDAGI MUSTAQIL TA'LIMINI TASHKIL ETISHDA XORIJIY TAJRIBALAR

Adashova Guljaxon Muxammadjonovna

NamDU mustaqil tadqiqotchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18693208>

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarining auditoriyadan tashqari sharoitdagi mustaqil ta'limini tashkil etishda ilg'or xorijiy tajribalar tahlil qilinadi. Raqamli transformatsiya va kompetensiyaviy yondashuv sharoitida mustaqil ta'limni samarali tashkil etish oliy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Maqolada AQSh, Avstraliya, Qatar, Pokiston, Xong-Kong, Xindiston va Yevropa mamlakatlarida qo'llanilayotgan mustaqil ta'lim modellari, masofaviy va aralash ta'lim shakllari, kredit-modul tizimi o'rganiladi. Xorijiy tajribalar asosida talabalarda o'z-o'zini boshqarish, mas'uliyat, tahliliy va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish omillari aniqlanadi. Tadqiqot natijalari mustaqil ta'limni samarali tashkil etishda raqamli infratuzilma, pedagogik qo'llab-quvvatlash, individual ta'lim trayektoriyalari va muntazam monitoring tizimining muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar

mustaqil ta'lim, auditoriyadan tashqari ta'lim, xorijiy tajriba, kredit-modul tizimi, masofaviy ta'lim, aralash ta'lim, LMS platformalari, o'z-o'zini boshqarish, kompetensiyaviy yondashuv, raqamli pedagogika, formatif baholash.

Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun talabalarga turli ilmiy tadqiqotlar, loyihalar, debatlar, muammoli vaziyatlarni hal qilish kabi faoliyatlar orqali imkoniyatlar yaratish kerak. Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, masofaviy ta'lim shakllarini joriy etish ham talabalarining mustaqil ta'lim olishini samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining ijodiy faoliyatini faollashtirish, ularning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish, tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, zamonaviy ta'limning asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, talabalarining mustaqil ta'lim olishini tashkil etishda pedagogik yondashuvlarning samaradorligini oshirish, ularda ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish, ta'lim jarayonini zamonaviy talablarga moslashtirish muhim ahamiyatga ega [8].

Bugungi kunda ta'lim tizimida talabalarining mustaqil ta'limi va ijodiy faoliyatini faollashtirish, zamonaviy pedagogikada muhim o'rin tutadi. Mustaqil ta'lim nafaqat fanlarni o'zlashtirish, balki talabalarining tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, ijodiy yondashuv va shaxsiy mas'uliyatni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Bu jarayon talabalarining intellektual va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, ularni mustaqil fikrlay oladigan, ijodiy yondashuvga ega mutaxassislar sifatida tayyorlashga yordam beradi [6].

Mustaqil ta'lim talabalarda tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, o'quv jarayonida tashkilotchilik qobiliyati, kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish zamon talabi hisoblanadi. Mustaqil ta'lim talabalarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantiradi. O'z tadqiqotlarini tengdoshlari bilan muhokama qilish orqali tanqidiy fikrlash ko'nikmalari ham rivojlanadi. Talabalar fanga tegishli bilimlarni 40-50 foizini bevosita mustaqil o'rganish orqali o'zlashtiradi. Mustaqil ta'lim talabalarga tabaqalashtirilgan

topshiriqlar berish imkonini ham beradi. Mustaqil ta'lim individual yondashuv, akademik tanlovning xilma-xilligi bilan talabani ko'proq jalb etadi. Mustaqil izlanish natijasida turli manbalar bilan tanishish talaba dunyoqarashi rivojlanishiga xizmat qiladi. Tashabbuskorlik ko'nikmalari shakllanadi. Shuningdek, mustaqil o'qish muammolar yechimi bo'yicha jamoaviy muhokamalarda yetakchi mavqeni egallash uchun zamin yaratadi.

Talabalarining ijodiy faoliyatini faollashtirish, ularning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish, tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, zamonaviy ta'limning asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. Talabalarining ijodiy faoliyatini faollashtirish uchun ularga turli ilmiy tadqiqotlar, loyihalar, debatlar, muammoli vaziyatlarni hal qilish kabi faoliyatlar orqali imkoniyatlar yaratish kerak. Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, masofaviy ta'lim shakllarini joriy etish ham talabalarining mustaqil ta'lim olishini samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Mustaqil ta'lim va ijodiy faoliyat talabalarining shaxsiy va kasbiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Talabalarining mustaqil ta'lim olishini tashkil etishda pedagogik yondashuvlarning samaradorligini oshirish, ularda ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish, ta'lim jarayonini zamonaviy talablarga moslashtirish muhim ahamiyatga ega [10].

Bugungi globallashtirish sharoitida ta'lim sohasidagi o'zgarishlar va yangilanishlar jahon miqyosidagi ilg'or tajribalardan faol foydalanishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, talabalarining auditoriyadan tashqari mustaqil ta'limi – ya'ni bilimni o'zlashtirish, izlanish olib borish, tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish jarayonlari – mutaxassislar tayyorlashning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida ko'rib chiqilmoqda. Xorijiy davlatlarning oliy ta'lim tizimida talabalarining mustaqil ta'limini qo'llab-quvvatlash va ularning ijodiy faolligini oshirish borasida keng qamrovli, samarali usul va mexanizmlar joriy etilgan. Jumladan, mustaqil o'qish jarayonini raqamlashtirish, onlayn platformalardan foydalanish, keys-metod, dizayn-fikrlash kabi zamonaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etish orqali talabalarining shaxsiy salohiyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi.

XXI asr – axborot-kommunikatsiya texnologiyalari shiddat bilan rivojlanayotgan, intellektual resurslar va innovatsion g'oyalar jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biriga aylanayotgan davr hisoblanadi. Bunday sharoitda ta'lim tizimining vazifasi faqatgina ma'lumot berish emas, balki mustaqil fikrlay oladigan, ijodiy yechim topa oladigan, o'z bilim va ko'nikmalarini mustaqil ravishda takomillashtira oladigan shaxslarni tarbiyalashga qaratilmoqda. Bu jarayonda, ayniqsa, talabalarining auditoriyadan tashqari sharoitdagi mustaqil ta'limi alohida ahamiyat kasb etadi. Zero, bu faoliyat turi orqali talabalar bilimni o'zlashtirishda shaxsiy mas'uliyatini oshiradi, izlanishga moyil bo'ladi, tafakkur chuqurlashadi va ijodiy faollik kuchayadi. Shu bois, jahonning yetakchi ta'lim tizimlarida talabalarining mustaqil ta'limiga qaratilgan yondashuvlar nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham izchil rivojlanib bormoqda [9].

Xususan, AQSH, Buyuk Britaniya, Finlyandiya, Germaniya, Janubiy Koreya va boshqa rivojlangan mamlakatlarda ta'lim jarayonida "talabani markazlashtirish" tamoyiliga asoslangan, talabalarni mustaqil fikrlashga, mustaqil o'rganishga va muammoli vaziyatlarni ijodiy yechishga undayotgan innovatsion pedagogik texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Masofaviy ta'lim, gibril (aralash) ta'lim, o'quv loyihalari (project-based learning), keys-metod, mentorlik tizimi va flip-klass usullari shular jumlasidandir. Bunday yondashuvlar talabalarni faqat auditoriyada emas, balki undan tashqarida ham faol ta'lim oluvchi, o'z o'quv

trayektoriyasini belgilay oluvchi mustaqil subyekt sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa, o'z navbatida, talabalarning shaxsiy faolligini, ijodiy imkoniyatlarini, tanqidiy fikrlash qobiliyatini, tadqiqotchilik salohiyatini hamda jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirokini ta'minlaydi [2].

Talabalarning auditoriyadan tashqari sharoitdagi mustaqil ta'limi qanday tashkil etilayotgani, qaysi metod va vositalar orqali ijodiy faollikka erishilayotgani, shuningdek, mazkur tajribalarning milliy ta'lim tizimida qo'llash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Ta'limning global jarayon sifatida rivojlanishi bu kabi tajribalarni o'rganish va ulardan samarali foydalanishni taqozo etmoqda. Talabalarning auditoriyadan tashqari sharoitda mustaqil ta'lim olishini ijodiy faollashtirish, zamonaviy ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biridir.

Bugungi kunda dunyodagi turli ta'lim muassasalari ushbu maqsadga erishish uchun turli innovatsion va ijodiy usullarni qo'llamoqda [7, 4, 3, 1]:

1. AQSH: Longmont shahridagi Skyline High School

Kolorado shtatidagi Skyline High School va St. Vrain Valley School District talabalarga mahalliy texnologiya kompaniyalari bilan hamkorlikda ishlash imkonini beradi. Talabalar haqiqiy loyihalarda qatnashib, o'z bilim va ko'nikmalarini amalda qo'llash imkoniyatiga ega bo'lishadi. Masalan, ular Perudagi Titicaca suv jo'jasini saqlab qolish uchun suv osti robotlarini yaratishda ishtirok etishgan. Bu kabi loyihalar talabalarning ijodiy fikrlashini va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

2. Avstraliya: "Creative Horizon" strategiyasi

Avstraliya hukumati ta'lim tizimida ijodiy fikrlashni rivojlantirish maqsadida "Creative Horizon" nomli milliy strategiyani ishlab chiqmoqda. Bu strategiya talabalarga ijodiy faoliyatlar orqali muammolarni hal qilish, innovatsion g'oyalarni rivojlantirish va kelajakdagi ish bozori talablariga moslashish imkonini beradi. Avstraliyaning 15 yoshli talabalari orasida ijodiy fikrlash bo'yicha jahon reytingida to'rtinchi o'rinni egallagani buning yaqqol isbotidir.

3. Qatar: Al-Bairaq dasturi

Qatar University tomonidan tashkil etilgan Al-Bairaq dasturi talabalarga ilmiy tadqiqotlar olib borish, muammolarni hal qilish va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Talabalar STEM (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) sohalaridagi loyihalarda ishtirok etishadi, shuningdek, ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

4. Pokiston: Virtual University of Pakistan

Virtual University of Pakistan (VUP) talabalarga onlayn platforma orqali turli ijodiy faoliyatlarda qatnashish imkonini beradi. "LIFE At VU" dasturi doirasida talabalar fotografiya, yozish, debatlar va ijtimoiy xizmat kabi faoliyatlarda ishtirok etishadi. Bu kabi faoliyatlar talabalarning ijodiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

5. Hong Kong: Li Po Chun United World College

Li Po Chun United World College talabalarga "Quan Cai" dasturi orqali ijodiy, faoliyat va xizmat ko'rsatish sohalaridagi faoliyatlarda qatnashish imkonini beradi. Talabalar Playback Theatre, Lion Dance, Coral Monitoring kabi faoliyatlarda ishtirok etishadi, bu esa ularning ijodiy va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

6. Hindiston: Inventure Academy

Inventure Academy talabalarga "Beyond Academics" dasturi orqali teatr, rahbarlik, barqaror texnologiyalar va iqlim o'zgarishlari kabi sohalarida faoliyatlarda qatnashish imkonini

beradi. Talabalarining ijodiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan bu kabi faoliyatlar ularning mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi.

7. Yevropa: Game Jam loyihalari

Yevropadagi turli ta'lim muassasalari "Game Jam" kabi tadbirlar orqali talabalarining kompyuter o'yinlari yaratish orqali ijodiy va texnik ko'nikmalarini rivojlantirishmoqda. Bu kabi tadbirlar talabalarga qisqa vaqt ichida muammolarni hal qilish, jamoaviy ishlash va innovatsion g'oyalarni amalga oshirish imkonini beradi.

Talabalarining auditoriyadan tashqari sharoitda mustaqil ta'lim olishi va ijodiy faoliyatlar orqali ularning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini ta'minlash zamonaviy ta'lim tizimining muhim maqsadi hisoblanadi. Yuqorida keltirilgan xorijiy tajribalar, talabalarining mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan samarali usullarning yaqqol misollaridir. Ushbu tajribalardan ilhomlanib, mahalliy ta'lim tizimimizda ham shu kabi innovatsion va ijodiy yondashuvlarni joriy etish talabalarimizning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun muhim ahamiyatga ega bo'ladi [5].

Zamonaviy oliy ta'lim tizimida talabalarining shaxsiy salohiyatini rivojlantirish, ularda mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish, ijodiy yondashuvni shakllantirish ta'limning ustuvor maqsadlaridan biri sifatida belgilanmoqda. Ana shunday maqsadga erishishda auditoriyadan tashqari sharoitda tashkil etiladigan mustaqil ta'lim jarayoni muhim o'rin tutadi [5].

Auditoriyadan tashqari ta'lim — bu talabaning o'qituvchi bevosita rahbarligisiz, o'z tempi va individual imkoniyatlaridan kelib chiqib, mustaqil ravishda bilim olish faoliyatidir. Bunday ta'lim shaklida talabaning shaxsiy faolligi, izlanuvchanligi, mas'uliyati va vaqtni to'g'ri boshqarish qobiliyati mustahkamlanadi. Ammo bu faoliyatni samarali tashkil etish uchun uning ijodiy faollashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa o'rnida, ijodiy faollashuv — talabaning o'quv jarayonida yangi g'oyalar yaratish, muammolarga noan'anaviy yondashish, mustaqil tadqiqot olib borish va ijodiy yechimlar ishlab chiqish qobiliyatini rivojlantirish jarayonidir. Bu qobiliyat talabaning faqat nazariy bilimlarni egallashi bilan emas, balki ularni amaliy, ijodiy va innovatsion tarzda qo'llay olish bilan chuqur bog'liq.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. OECD. (2019). Innovating Education and Educating for Innovation. Retrieved June 15, 2025, from <https://www.oecd.org/education/ceri/innovating-education.htm>
2. UNESCO. (2022). Digital Education and Creativity. Retrieved June 12, 2025, from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375708>
3. Coursera. (2023). Critical Thinking and Problem Solving. Retrieved June 10, 2025, from <https://www.coursera.org/learn/critical-thinking>
4. Bransford, J., Brown, A. L., & Cocking, R. R. (2015). How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School. National Academy Press. pp. 89-115.
5. Морозова Н. В. Управление внеаудиторной самостоятельной работой студентов в условиях рейтинговой системы / Н. В. Морозова // Казанская наука. Казань: Казанский издательский дом, 2010. № 10. С. 124–126.
6. Qo'ysinov O.A., Qodirov Z. «Kasb ta'limi metodikasi» fanidan mustaqil ta'limni tashkil etish. T.: "Yusuf yangi nashr MCHJ", 2012. 60 b.

7. Komilov A.H. Talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish metodlari. Toshkent: Universitet nashriyoti. 2021. 45-68-b.
8. Меренков А.В., Куньщиков С.В., Гречухина Т.И., Усачева А.В., И.Ю.Вороткова Самостоятельная работа студентов: виды, формы, критерии оценки: [учеб.-метод. пособие] / М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. / Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2016. – 80 с. (стр 9).
9. Fayzullayeva D.M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish. T.: Iqtisodiyot, 2011. – 208 b.
10. Гузанов Б.Н. Организация самостоятельной работы студентов вуза в условиях реализации многоуровневой модели обучения: монография / Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.- пед. ун-та, 2014. 158 с